

УДК 811.111'42:34

ЮРИДИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК МОДЕЛЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

І.С. Руднева, канд. пед. наук (Харків)

У статті висвітлюється проблема вивчення юридичного дискурсу як одного з типів інституційного дискурсу. Визначено модель інституційного дискурсу, його ознаки. Представлено підходи до інтерпретації юридичного дискурсу, описані адресати і адресанти як його безпосередні учасники. Особлива увага приділяється диференціальним ознакам юридичного тексту, обумовленого багатозначністю семантики, а також екстралінгвістичними факторами, які відіграють важливу роль у сприйнятті юридичних документів. Виділено домінанти юридичного дискурсу – тексти юридичних документів – а також їх мову, яка складається з мови законодавства і підзаконних правових актів, мови юридичної науки і освіти тощо. На основі аналізу когерентних зв'язків між юридичними текстами розглянуто типи когерентності: тематичну, іконічну, дефініційну, верифікаційну, інференційну.

Ключові слова: дискурс, інституційний дискурс, юридичний дискурс, юридичний текст.

Руднева И.С. Юридический дискурс как модель институционального дискурса. В статье освещается проблема изучения юридического дискурса как одного из типов институционального дискурса. Определена модель институционального дискурса, его признаки. Представлены подходы к интерпретации юридического дискурса, описаны адресаты и адресанты как его непосредственные участники. Особое внимание уделяется дифференциальным признакам юридического текста, обусловленного многозначностью семантики, а также экстралингвистическими факторами, которые играют важную роль в восприятии юридических документов. Выделены доминанты юридического дискурса – тексты юридических документов – а также их язык, который включает язык законодательства и подзаконных правовых актов, язык юридической науки и образования и т.д. На основе анализа когерентных связей между юридическими текстами рассмотрены типы когерентности: тематическая, иконическая, дефиниционная, верификационная, инференционная.

Ключевые слова: дискурс, институциональный дискурс, юридический дискурс, юридический текст.

Rudneva I.S. Legal discourse as a model of institutional discourse. The article considers the problem of studying legal discourse as one of institutional ones. A model of institutional discourse is defined as well as its characteristic features. The article presents various approaches to interpretation of legal discourse, the author and the recipient as its immediate participants are described. Special attention is paid to differential features of the legal text due to the multivaluedness of semantics and extralingual factors which play an important part in reception of legal documents. Dominant features of legal discourse are singled out – texts of judicial documents and their language which includes the language of legislation and by-laws, the language of legal science and education and so on. Based on the analysis of coherent relations between legal texts, such types of coherence were represented: thematic, iconic, definitive, verification, inferential.

Key words: discourse, institutional discourse, juridical discourse, juridical text, legal discourse.

1. Вступ

Проблеми дискурсу і його варіативності є найважливішими сучасними теоретичними питаннями. Під дискурсом розуміють особливе використання мови для вираження особливої ментальності, а також особливої ідеології. Багатоаспектну модель дискурсу побудував С.А. Сухих. Згідно ав-

тору, типи дискурсу виступають як комунікативно-прагматичні зразки мовного вираження, що протікають у визначеній соціальній сфері [19, с. 19]. Останні характеризуються набором певних взаємообумовлених перемінних; до них відносяться: соціальні норми, ситуативний контекст (місце і час мовної події, дистанція спілкування), соціальні відно-

сини і ролі тих, що спілкуються, ступінь знайомства співрозмовників, склад учасників комунікації, рівень формальності і т. ін. [18, с. 39–41].

Актуальність статті полягає у визначенні моделі інституційного дискурсу. Теоретичні питання вивчаються на прикладі юридичного інституційного дискурсу як специфічного різновиду комунікації. Об'єктом нашого дослідження є юридичний інституційний дискурс, а предметом – диференціальні ознаки цього типу дискурсу.

2. Юридичний дискурс: модель, ознаки, фактори, домінанти

Модель інституційного дискурсу містить такі ознаки:

1) Конститутивні ознаки дискурсу, що включають учасників, умови, організацію, способи і учасників, які розглядаються з позиції спілкування в їх статусно-рольових і ситуативно-комунікативних відношеннях; сферу спілкування і комунікативне середовище; мотиви, мету, стратегії, розгортання і членування спілкування; канал, режим, тональність, стиль і жанр спілкування; тексти з неverbальними включеннями.

2) Ознаки інституційності, що являють собою конкретизацію конститутивних ознак дискурсу (насамперед, інституційний дискурс є представницьким спілкуванням, тобто спілкуванням статусно-рольовим, а не особистісно-орієнтованим), а також за метою й умовами спілкування. Цілі інституційного спілкування в цілому зводяться до підтримки суспільних інститутів, або в більш широкому плані – до забезпечення стабільності соціальної структури, а умови цього спілкування фіксують контекст у виді типових хронотопів, символічних і ритуальних дій, трафаретних жанрів і мовних кліше.

3) Риси інституційного дискурсу характеризують тип суспільного інституту, який є феноменом культури в його духовному і матеріальному відображенні. Суспільні інститути рухливі, історично обумовлені й обмежені, мають тверде ядро і розмиту периферію. Суспільний інститут можна змодельовувати у виді складного фрейму, що включає людей, зайнятих відповідною діяльністю, їх характеристики, стереотипи поведінки, суспільні ритуали, і тексти, що створені і зберігаються у цьому соціальному утворенні.

Юридична лінгвістика – міждисциплінарна галузь знань про взаємозв'язок мови і права, мовні засоби вираження правових понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації. Термін «юридична лінгвістика» вперше ввів у науковий обіг німецький учений А. Подлях у своїй праці «Юридична лінгвістика» [22, с. 110–128]. Предметом юридичної лінгвістики є мова, яка функціонує у сферах правотворення, правозастосування і судочинства, юридичної науки та освіти. Нині в англійській юридичній лінгвістиці юридична мова визначилася як функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними і структурно-жанровими ознаками, зумовленими специфікою правової сфери та комунікативними професійними потребами в ній [20, с. 472]. Основними характеристиками англійської юридичної мови є точність, офіційність, логічна послідовність, високий рівень стандартизації. Залежно від конкретних сфер юридичної діяльності (законодавство, судочинство, нотаріат, адвокатура, юридична наука, юридична освіта) юридична мова має функціонально-стильові та жанрово-стильові особливості. Вони є предметом вивчення і юридичної науки, і мовознавства, зокрема юридичного дискурсу (див. дет. [21]).

Юридичний дискурс як різновид інституційного дискурсу являє собою статусно-орієнтовану взаємодію його учасників у відповідності з системою рольових приписів і норм поведінки в певних ситуаціях інституціонального спілкування. Існують різні підходи до визначення юридичного дискурсу. Так, Е.Т. Дерді під юридичним дискурсом розуміє дискурс, «представлений англійськими правовими документами і юридичною літературою як особливо складну комунікативну подію, особливий вид мови, що одержав текстову форму, розуміння якої можливо лише при обліку нелінгвістичних факторів» [2, с. 21]. Є.А. Кожемякін юридичний дискурс визначає як діяльність, що регламентується визначеними історичними і соціокультурними кодами (традиціями), а також утворює зміст; вона спрямована на формулювання норм, правове закріплення (легітимізацію), регулювання і контроль суспільних відносин [7, с. 26]. Як відзначає С.В. Дорда, процеси утворення змісту, що відбуваються в межах юридичного дискурсу, зв'язані

з урегулюванням соціальних відносин між індивідами і з повноваженнями (легітимністю), свободами і відповідальністю суб'єктів юридичного дискурсу [4, с. 146]. Стверджується, що юридичний дискурс є специфічним видом комунікації, що функціонує в різних середовищах [11, с. 87–97]: судові засідання, консультація (захисник – клієнт); допит свідка в усній формі; законодавчі документи (закони, контракти, угоди); судові протоколи і рішення суду. Юридична сфера охоплює широкий діапазон явищ: юридичні суспільства і співтовариства; юридичні суб'єкти, інститути; нормативні підсистеми, традиції; методи, засоби юридичної діяльності; юридичну етику і культуру [5, с. 16].

Усі елементи юридичного поля опосередковані дискурсом, відображаються в дискурсі, реалізуються через дискурс: вони або складають предмет спілкування (його референтний аспект), або виступають як елементи прагматичного контексту. Сутність права як соціального утворення полягає в його творчому регулятивному початку, що забезпечує впорядкування суспільних відносин через сконструйовану стійку структуру правових інститутів [див. 13, с. 388–412.]. За своєю природою право – це, насамперед, нормативний регулятор, його призначення виявляється в регулюванні соціальних процесів. «Регулювати – значить встановлювати межі поведінки людей, вносити в суспільні відносини стабільність, систему, порядок і тим самим направляти їх у певне русло. А такою якістю володіють саме норми права, які застосовують рівну міру, однаковий масштаб до різних людей» [5, с. 363]. Така функція дискурсу відображена в його ключових особливостях [6, с. 302].

Мовленнєва діяльність – суть юридичної практики і спосіб існування права. Професійна мова, будучи кодом, виступає в якості об'єднуючої і інтегруючої сили [1, с. 72]. До аналізу мовленнєвої діяльності юридичного дискурсу залучаються найрізноманітніші види інформації. Інтегральною ознакою юридичного дискурсу виступає ситуація спілкування в юридичній сфері, що поряд з екстралінгвістичними факторами визначає його диференціальні мовні ознаки. Ситуація спілкування визначає головну комунікативну установку будь-якого типу юридичного дискурсу.

Адресант відбирає потрібні тексти, надає їм комунікативну форму і надсилає їх адресату у відповідності зі своїми інтенціями. Така трактовка інформації передбачає ситуативну залежність мовлення, пов'язану із залученням широкого соціального контексту і конвенціональних фонових знань [17, с. 24]. Стосовно юридичного дискурсу ці ознаки є конкретними: адресат юридичного дискурсу – це масовий (узагальнений) і, разом з тим, досить визначений адресат, яким може і повинен бути кожен громадянин окремої держави; для успішного спілкування в правовій сфері комуніканти повинні, з однієї сторони, знати право, з іншої – володіти правовою мовою; юридичні тексти призначені для всіх громадян, тому повинні бути чіткими за змістом, виразними і простими для сприйняття [3, с. 15].

Важливими факторами є знання про предмет обговорення, комунікативну установку, відносини комунікантів до об'єкта і предмета юридичного документа. Значну роль у цьому грає рівень підготовки і знань адресатів, соціальні фактори і комунікативна ситуація. Екстралінгвістичні фактори відіграють важливу роль у сприйнятті письмових юридичних документів, тому варто підкреслити такі соціально-культурні аспекти контексту юридичного дискурсу, як загальний рівень підготовки адресата, його юридичну компетенцію, уміння кваліфіковано аналізувати юридичний текст, співвідносити свої фонові знання в області юриспруденції зі змінами, що відбуваються в суспільстві в цілому, і тими з них, що безпосередньо пов'язані з упровадженням положень закону або законодавчого акту, дотичних до інтересів, прав і обов'язків адресата у кожному окремому випадку. Відповідно, ці екстралінгвістичні фактори значною мірою визначають прагмакомунікативну ефективність юридичного дискурсу.

Юридична мова використовується, насамперед, з метою здійснення певних конвенціональних соціально-осмислених дій у системі інституціональних стосунків. Перформативність у традиційних наукових поглядах, висхідних до ідей Дж. Остіна [14], розглядається як дія за допомогою мови: «to say is to do something». Здавна в юридичному дискурсі символічні дії, що супроводжують словесні формули, сприймалися як публічні свідчення сторін

і мали юридичну силу. У цьому зв'язку можна згадати відомого дослідника в області права Ж.Ле Гоффа [10]. Сама побудова комунікативних дій у різних скриптах юридичного дискурсу підпорядкована певним ритуалам, що визначає синтаксичні, стилістичні характеристики висловлювань, а судовий процес у цілому у різних народів здавна обставлено суворими вербальними формальностями. При цьому національні юридичні дискурси ставляться серйозно до збереження такого роду формальностей. Здійснюючи зв'язок з минулим, з багатовіковим досвідом, юридичний дискурс виконує кумулятивну функцію, виражаючи в мовних формах спадкоємність досвіду в діалектичному розвитку права від одного історичного типу до іншого. Створення традицій та приверженість їм – це спосіб створення авторитету права, його величі. Це також виражається за допомогою освячення правових норм авторитетом старовини – чим давніший прецедент, тим більшою цінністю він володіє в очах тих, хто його застосовує. Велич права створюється також за допомогою його презентації [15, с. 535–540].

Домінанти юридичного дискурсу – це тексти юридичних документів, які є поштовхом у соціально-правовому розвитку суспільства. Співіснування людини і суспільства стає можливим завдяки тому, що їх інтереси закріплені в законах і інших нормативно-правових документах державної влади. Мова права виникла на основі літературної мови і є професійною. Вона складається з відносно самостійних видів: мови законодавства і підзаконних правових актів, мови правозастосовної практики, мови юридичної науки і юридичної освіти, мови юридичної журналістики та ін. Крім того, предметна специфіка областей права визначає додаткові особливості кожної з цих підмов, що у свою чергу також поділяються на кілька видів – мови цивільного, кримінального, міжнародного права та ін., мови відповідних видів судочинства.

Жанрові моделі в юридичному дискурсі розглядаються як нормативно обумовлені структуровані і інституціонально закріплені (у вигляді законів, постанов або неформальних угод) послідовності мовленнєвих дій учасників взаємодії в тій або іншій ситуації при досягненні своїх цілей. Юридичний дискурс являє собою сукупність спеціалізованих

текстів, визначальними ознаками яких є закритість і замкнутість, ієрархічний виклад матеріалу, співвіднесеність тематики з певною сферою соціального життя, а також наявність посилань на законодавчі документи. Така сукупність спеціалізованих текстів має жорстку структуру, представлену пропозиціями, які пов'язані між собою за допомогою категорій на глобальному та локальному рівнях. Категорія когерентності, що належить глобальному рівню юридичного дискурсу, є засобом вираження цілісності юридичного дискурсу, а її наявність забезпечує з'єднання текстових елементів. Когерентність визначає семантико-тематичну інтеграцію текстових елементів усередині дискурсу [8, с. 83–86]. Ця позиція збігається з розумінням когерентності, висловленим М.Л. Макаровим, який вважає, що «когеренція охоплює семантико-прагматичні (тематичні та функціональні) аспекти смислової зв'язності дискурсу» [12, с. 98]. На основі аналізу когерентних зв'язків між юридичними текстами виділено такі типи когерентності, які присутні в юридичному дискурсі: тематична когерентність, іконічна когерентність, дефініційна когерентність, верифікаційна когерентність і інференційна когерентність [8, с. 83–86].

Тематична когерентність реалізується за допомогою смислових зв'язків, що з'єднують структури знань, що представляють собою глобальну тему юридичного дискурсу, з одного боку, і теми окремих параграфів закону, з іншого боку. Основними засобами когерентного зв'язку є повтори, зокрема, експліцитна та імпліцитна рекурентності, okazionalna синонімія, гіперонімія та використання спільнокореневих слів. Тематичні когерентні зв'язки служать засобом з'єднання глобальної теми юридичного дискурсу і окремої правової норми, що міститься в тексті закону.

При взаємодії тексту закону з іншими типами тексту найчастіше здійснюється запозичення композиційної структури закону та пристосування її до прагматики контактуючого тексту. При цьому відбувається встановлення когерентних зв'язків на композиційному рівні. Основою створення когерентних зв'язків такого типу є принцип іконічності. На думку американського філософа Ч.С. Пірса, відносини між іконічним знаком та об'єктом – це відносини подібності [16, с. 134]. Основними

мовними засобами встановлення когерентних зв'язків цього типу є використання одного і того ж кадру для структурування, викладення інформації, нумерації параграфів, абзацного членування тексту.

Дефініційна когерентність ґрунтується на принципі дефініції, який передбачає логічну операцію, що розкриває зміст за допомогою опису істотних і відмітних ознак предметів чи явищ. У процесі дефініції відбувається тлумачення якого-небудь поняття стосовно юридичного дискурсу, тлумачення правової норми. Дефініційна когерентність характеризується однонаправленістю по відношенню до тексту закону і існує між тими типами текстів, які мають своєю метою пояснити і уточнити безпосередньо правову норму.

Верифікаційна когерентність співвідноситься з терміном «верифікація» і базується на процедурі встановлення істинності певного твердження. Спеціальні когерентні зв'язки можуть об'єднувати два або більше типів текстів, бути опосередкованими і безпосередніми, замкнутими і поворотними. Встановлення верифікаційних зв'язків в юридичному дискурсі характеризується спрямованістю від тексту закону до тексту. Для створення власне правового рішення або судового вироку, в залежності від серйозності виниклої юридичної ситуації, що виникла, потрібна також процедура логічного висновку, або інференції. Відповідно виникають інференційні когерентні зв'язки між текстами, задіяними в цій процедурі [8, с. 83–86].

Джерелом юридичних текстів є адресанти – професіонали-юристи, що породжують ці тексти за обліком особливостей організації суспільства. Але якими б ні були юридичні тексти за змістом, за своїми типологічними ознаками, вони як тексти досить однорідні. Комплекс засобів, характерний для юридичного тексту, забезпечує повноцінну передачу інформації реципієнтові, тобто будь-якому дорослому громадянину країни. Однак для повного розуміння будь-якого юридичного тексту звичайній людині-неспеціалістові потрібна допомога фахівця.

Характеристики дій учасників юридичного дискурсу зумовлені функціями дискурсу. Виділяються такі функції юридичного дискурсу: 1) регулятивна, яка полягає у встановленні та збереженні норм і цінностей, що зумовлюють взаємні дії між інсти-

тутом і суспільством, між агентами і клієнтами та між агентами всередині інституту; 2) перформативна, що виражена у комунікативних практиках, які організують світ права та супроводжуючі його символічні структури; 3) інформативна, яка полягає у генеруванні, трансляції і ретрансляції смислів, що визначають суть того чи іншого інституту, тобто створення певних інформаційних потоків в інституційному комунікативному просторі; 4) інтерпретаційна, що складається з інтерпретації смислів комунікативних дій учасників дискурсу і відповідних правових текстів (документів) – «слідів» комунікативних дій в інституційній реальності; 5) кумулятивна функція, яка полягає у формуванні «інституційної пам'яті»; 6) презентаційна (символічна і ритуальна), що складається зі створення іміджу (привабливості для суспільства) інституту та його агентів, а також авторитету права; 7) стратегічна, що виражається у виборі нормативно обумовлених комунікативних стратегій і тактик взаємодії при досягненні комунікативних цілей; 8) кодова, що виражається створенням спеціальної мови для ефективного виконання цілей і завдань інституційної діяльності, а також у встановленні кордону між агентами і клієнтами дискурсу [9, с. 188–192].

3. Висновки

Отже, юридичний дискурс як текст права в динаміці, в процесі тлумачення та роз'яснення можна розглядати як комплексну систему лексичних, граматичних і синтаксичних засобів вираження, що підкоряється задачам і цілям комунікації в сфері права, характеризується специфічною термінологією й особливими юридичними категоріями. Вербалізація відбувається під час реалізації права, вивчення правових явищ, правового виховання і навчання, що у сукупності формують юридичний дискурс.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в аналізі жанрової і, зокрема, лексичної специфіки англomовного юридичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров А.С. Что такое «судебная лингвистика» и каково ее отношение к научной догме уголовного процесса / А.С. Александров // Школы и направления уголовно-процессуальной науки. Доклады и сообщения на учредительной конференции Меж-

дународной ассоциации содействия правосудию. – СПб, 5 – 6 окт. 2005 г. / Под ред. А.В.Смирнова. – СПб, 2005. – С. 72–81. 2. Дерді Е.Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів : дис ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Дерді Емма Тіберіївна. – К., 2013. – 284 с. 3. Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семиосоциопсихологии / Т.М. Дридзе. – М. : Наука, 1984. – 268 с. 4. Дорда С.В. Про деякі особливі характеристики юридичного дискурсу / С.В. Дорда // Світгляд – Філософія – Релігія : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. – Вип. 5. – С. 146–154. 5. Керімов Д.А. Методологія права. Предмет, функції, проблеми філософії права / Д.А. Керімов. – М., 2003. – 363 с. 6. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика : учебник / И.М. Кобозева. – М. : Едиториал УРСС. – 2010. – 352 с. 7. Кожемякин Е.А. Дискурс-анализ в современном социально-гуманитарном знании / Е.А. Кожемякин // Человек. Сообщество. Управление. – 2006. – № 3. – С. 25–39. 8. Коновалова М.В. Типы когерентности юридического дискурса / М.В. Коновалова // Вестник Челябин. гос. ун-та. – 2008. – № 21. – С. 83–86. 9. Косоногова О.В. Юридический дискурс: лингвопрагматика имени собственного / О.В. Косоногова // Знание. Понимание. Умение. – М. : МосГУ, – 2008. – № 2. – С. 188–192. 10. Ле Гофф Ж. Символический ритуал вассалитета / Ж.Ле Гофф // Другое средневековье. Время, труд и культура Запада. – Екатеринбург, 2000. – С. 211–262. 11. Лингвоперсонология: типы языковых личностей и личностно-ориентированное обучение: колл. монография / под ред. Н.Д. Голева, Н.В. Сайковой. – Барнаул – Кемерово : Изд-во БГПУ – 2016. – 435 с. 12. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с. 13. Мальцев Р.В. Соціальні підстави права / Р.В. Мальцев. – М. : Норма, 2007. – С. 388–412. 14. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике: Вып. 17. Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – С. 22–129. 15. Палашевская И.В. Функции юридического дискурса и действия его участников / И.В. Палашевская // Известия Самарского научного центра Российской Академии наук. – 2010. – Т. 12, № 5 (2). – С. 535–540. 16. Пирс Ч.С. Избранные философские произведения / Ч.С. Пирс; пер. с англ. К. Голубович, К. Чухрукидзе, Т. Дмитриевой. – М. : Логос, 2000. – 448 с. 17. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія / В.О. Самохіна. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені

В.Н. Каразіна, 2012. – 360 с. 18. Сухих С.А. Когнитивная и семантическая организация познавательных процессов / С.А. Сухих // Филология на рубеже тысячелетий: Материалы междунар. науч. конф. – Вып. 1. Человек. Действительность. Язык. – Ростов н/Д. : Изд-во РГУ, 2000 (а). – С. 39–41. 19. Сухих С.А. Механизмы манипулятивной коммуникации / С.А. Сухих // Теоретическая и прикладная лингвистика. – Вып. 2. Язык и социальная среда. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2000 (б). – С. 17–20. 20. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – Т. 6 : Т–Я. – 768 с. 21. Яцишин Н.П. Юридична термінологія як спеціалізована система правових понять / Н.П. Яцишин // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2 (2). – С. 99–103. 22. Podlech A. Rechtlinguistik / A. Podlech // Grimm D. Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften. – München, 1976. – Bd. 2. – S. 110–128.

REFERENCES

- Aleksandrov, A.S. (2005). Chto takoe «sudebnaya lingvistika» i kakovo ee otnoshenie k nauchnoy dogme ugovolnogo protsesssa [What is forensic linguistics and what is its relation to scientific doctrine of criminal proceedings?]. *Shkolyi i napravleniya ugovolno-protsessualnoy nauki. Dokladyi i soobscheniya na uchreditelnoy konferentsii Mezhdunarodnoy assotsiatsii sodeystviya pravosudiyu, 5-6 October 2005, SPb [Schools and trends of criminally-remedial science. Proc. of inaugural conference of the International association of promoting justice, 5-6 October 2005. Saint-Petersbourg].* St. Petersburg, 72–81.
- Derdi, E.T. (2013). *Slovotvirni ta strukturno-semantichni harakteristiki angliyskih yuridichnih terminiv. Dys. kand. filol. Nauk [Word building and structural-semantic characteristics of English legal terms. Cand. philol. sci. diss.]*. Kyiv. 284 p. (in Ukrainian)
- Dridze, T.M. (1984). *Tekstovaya deyatelnost v strukture sotsialnoy kommunikatsii. Problemyi semiosotsiopsihologii [Textual activity within the structure of social communication. Semasiological issues]*. Moscow: Nauka Publ.
- Dorda, S.V. (2014). *Pro deyaki osoblyvi harakteristiki yuridichnogo diskursu [On certain specific characteristic features of legal discourse]. Svitoglyad – Filosofiya – Religiya. – World Outlook. – Philosophy. – Religion, 5, 146–154* (in Ukrainian)

- Kerimov, D.A. (2010). *Metodologiya prava. Predmet, funktsiyi, problemi filozofii prava [Legal method. Subject, functions, issues in philosophy of law]*. Moscow: Avanta+ Publ.
- Kobozeva, I.M. (2010). *Lingvisticheskaya semantika: uchebnyk [Linguistic Semantics: textbook]*. Moscow: Editorial URSS Publ.
- Kozhemyakin, E. A. (2006). Diskurs-analiz v sovremennom sotsialno-gumanitarnom znanii [Analysis of discourse in modern socio-humanitarian knowledge]. *Chelovek. Soobshchestvo. Upravlenie. – Person. Community. Management*, 3, 25–39 (in Russian)
- Konovalova, M.V. (2008). Tipy kogerentnosti yuridicheskogo diskursa [Types of coherence of legal discourse]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – Messenger of Cheliabinsk state university*, 21, 83–86 (in Russian)
- Kosonogova, O.V. (2008). Yuridicheskii diskurs: lingvopragmatika imeni sobstvennogo [Legal discourse: linguistic pragmatics of noun]. *Znanie. Ponimanie. Umenie. – Knowledge. Understanding. Skills*, 2, 188–192 (in Russian)
- Le Goff, Zh. (2000). Simvolicheskiy ritual vassaliteta [Symbolic ritual of vassalry]. In: V.A. Babintsev (ed.). *Drugoe srednevekove. Vremya, trud i kultura Zapada [Different Middle Ages. Time, work and culture of the West]*. Ekaterinburg: Ural U-tet. Publ, pp. 211–262.
- Golev, N.D., and Saykova, N. V. (ed.). (2016). *Lingvopersonologiya: tipy yazykovykh lichnostey i lichnostno-orientirovannoe obuchenie [Linguistic personology. Types of language personalities and person-oriented teaching]*. Barnaul – Kemerovo: Izd-vo BGPU Publ.
- Makarov, M.L. (2003). *Osnovyi teorii diskursa [Basics of discourse theory]*. Moscow: ITDGK «Gnozis» Publ.
- Maltsev, R.V. (2007). *Sotsialni pidstavi prava [Social basis of law]*. M: Norma Publ.
- Ostin, Dzh. (1986). Slovo kak deystvie [How to do things with words]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike: Teoriya rechevykh aktov. – New developments in foreign linguistics. Speech Acts theory*, 17, 22–129 (in Russian)
- Palashevskaya, I.V. (2010). Funktsii yuridicheskogo diskursa i deystviya ego uchastnikov [Functions of legal discourse and actions of its participants]. *Izvestiya Samarskogo nauchnogo tsentra Rossiyskoy akademii nauk. – Bulletin of Samara scientific centre of RAS*, 12, 5(2), 535–540 (in Russian)
- Pirs, Ch.S. (2000). *Izbrannyye filosofskie proizvedeniya [Selected philosophical papers]*. M. : Logos Publ.
- Samokhina, V.O. (2012). *Zhart u suchasnomu komunikativnomu prostori Velykoi Brytanii ta SSHA: monografiya [Joke in the Present-Day Communicative Space of Great Britain and the USA: monograph]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.
- Suhii S.A. (2000). Kognitivnaya i semanticheskaya organizatsiya poznavatelnykh protsessov [Cognitive and semantic organization of cognitive processes]. *Filologiya na rubezhe tysyacheletiy: Materialy Mezhdunar. nauch. konf. Chelovek. Deystvitel'nost. Yazyk. Rostov n/D [Philology at the turn of millennium. Proc. of Int. Sci. conf. Person. Activity. Language. Rostov n/D]*. Rostov n/D, 39–41.
- Suhii, S.A. (2000). Mehanizmy manipulyativnoy kommunikatsii [Mechanisms of manipulative communications]. *Teoreticheskaya i prikladnaya lingvistika. Yazyk i sotsialnaya sreda. – Theoretical and applied linguistics. Language and social environment*, 2, 17–20 (in Russian)
- Shemshuchenko, Yu. S et al. (ed.). (2004). *Yuridichna entsyklopediya : v 6 t. Vol. 6. T–Ya [Legal Encyclopaedia: in 6 volumes. Vol. 6. T–Ya]*. Kyiv: Ukr. Entsyklopedia Publ.
- Yatsishin, N.P. (2013). Yurydychna terminologiya yak spetsializovana systema pravovykh ponyat [Legal terminology as a special system of legal concepts]. *Terminologichnyi visnik. – Messenger on terminology*, 2(2), 99–103 (in Ukrainian)
- Podlech, A. (1976). *Rechtlinguistik*. In: D. Grimm (ed.). *Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften*. München, Bd. 2. pp. 110–128.